

HOLEKALENDEREN 2015

HUSMANNSFOLK I HOLE

Husmenn på Stein har våronn rundt 1900.

I gamle dager satt store deler av Holes befolkning på husmannsplasser under gårdene. Husmannen hadde ofte ubegrenset arbeidsplikt, som også kunne omfatte kone og barn. Husmannsstanden økte kraftig i første halvdel av 1800-tallet. Barsedødeligheten sank merkbart, og mange yngre bondesøner måtte gå som husmenn.

Standsforskjellen mellom bonde og husmann var stor, og vi vet at noen av de større gårdbrukerne i Hole la vekt på å holde en brysk tone overfor sine husmenn. Ikke uten grunn valgte mange husmannsfolk å reise til Amerika. En anonym holeværing skrev i 1880 at den som ikke eide mer enn to kraftige armer, ble ringeaktet og sett ned på som tilhørende en lavere klasse. Men det fantes også bønder som viste respekt for sine husmenn, og utover 1900-tallet var det flere av de gamle sliterne som ble tildelt medalje fra Det Kongelige Selskap for Norges Vel. Etter 1928 fikk husmennene rett til å løse inn sine plasser.

Det er oppbevart mange fotografier av husmenn i Hole, og de fleste er samlet i Hole bygdearkiv. Her finner vi så godt som ingen husmannsportretter fra Røyse, med plassene under Helgeland som hederlig unntak.

De fleste personopplysninger er hentet fra bygdebøkene i Hole, mens noen hittil ukjente detaljer stammer fra kirkebøkene.

INGER OG GULBRAND I SANNA

Gulbrand Gunvaldsen og Inger Andersdatter giftet seg i 1856, og flyttet til en plass under en av Gjesval-gårdene. Mange husmenn drømte den gangen om å bli selveiere, og i 1859 gikk dette i oppfyllelse for Inger og Gulbrand, som kjøpte en part av Nordre Gjesval for 250 spesiedaler. Her drev de sitt eget bruk fram til 1865, da de ikke lenger klarte de økonomiske forpliktelsene. Boet ble erklært konkurs, bruket ble solgt og selveierdrømmen brutalt knust.

Livet måtte gå videre, og i folketellingen for 1865 ser vi at Inger og Gulbrand med tre barn holdt til i plassen Sanna under Søndre Gjesval. De bodde da også her resten av livet. Gulbrand døde her i 1903, og Inger året etter.

Husmannsfolk hadde aldri mye penger til overs, men en gang i 1880-årene tok Inger, Gulbrand og datteren Gunvor (født 1863) på seg sine beste klær og besøkte en fotograf. Av veggdekorasjonen ser vi at bildet er tatt i et atelier.

Januar

2015

Uke	Mandag	Tirsdag	Onsdag	Torsdag	Fredag	Lørdag	Søndag
1				1	2	3	4
2	○ 5	6	7	8	9	10	11
3	12	● 13	14	15	16	17	18
4	19	● 20	21	22	23	24	25
5	26	● 27	28	29	30	31	

1.: 1. Nyttårsdag

INGEBORG I HANSERUD

Gamle **Ingeborg Ellingsdatter i Hanserud** var godt kjent i Hole. I mange år gikk hun rundt i gårdene og tagg mat, som hun la i en tøypose som hang i beltet. Det ble sagt at alt rekandes folk fikk losji hos Ingeborg i Hanserud.

Ingeborg var et samfunnets stebarn, født i 1838 av den ugifte jenta Marte Amundsdatter på Løken i Jevnaker. Faren var untkaren Elling Lagesen. Hvor Ingeborg tilbragte sine unge år vet vi ikke, men i 1865 var hun i Hole og tjente på Oppigarden Hårum. I 1874 var hun i plassen Rønningen under Stein. Her ble hun gravid med en kar fra Hårum og fikk datteren Agnete, som to år senere døde av skarlagensfeber.

Ingeborg var over femti år gammel da hun i 1891 giftet seg med Karl Josef Kristoffersen. De overtok den minste Hanserud-plassen som den gang lå til Øderå, men som senere ble overført til Mo i Steinsfjerdings. Karl døde i 1909, og Ingeborg satt nå alene i Hanserud. På hennes gamle dager prøvde fattigstyret å få henne under omsorg, men hun strittet imot så lenge hun kunne. Til slutt var det ingen vei utenom, og hun døde på gamlehjemmet høsten 1925.

Februar

2015

Uke	Mandag	Tirsdag	Onsdag	Torsdag	Fredag	Lørdag	Søndag
5							1
6	2	3 ○	4	5	6	7	8
7	9	10	11 ●	12	13	14	15
8	16	17	18 ●	19	20	21	22
9	23	24 ●	25	26	27	28	

LISE OG THOR I MIDTIMELLOM

Mange hallinger kom til Hole på 1800-tallet for å tjene, og noen av disse overtok en husmannsplass her. **Thor Olsen** fra Gol kom til Helgeland, og giftet seg i 1859 med **Lise Pedersdatter** fra Kortegården under Mo på Røyse. De bodde først i plassen Nettopp under Helgeland, men flyttet før 1865 til naboplassen Midtimellom. Her hadde de ei ku og to sauer.

I 1870-årene ble jordveien i Midtimellom leid bort til militæretaten. Lise og Thor var nå kommet litt ovenpå, og kjøpte bruket Nøsterud som tidligere var skilt ut fra Søhol. De hadde da fire sønner og en datter.

Også livet som selveier på Nøsterud kan ha vært litt trangt. De fire sønnene til Lise og Thor valgte alle å dra til Amerika, men den nest yngste sønnen Kristian kom tilbake og overtok gården. Thor døde i 1902, og Lise i 1905. Slekta sitter fortsatt på Nøsterud.

Thor er avbildet så tidlig som rundt 1860, her på kusetet foran hovedbygningen på Helgeland.

Mars

2015

Uke	Mandag	Tirsdag	Onsdag	Torsdag	Fredag	Lørdag	Søndag
9							1
10	2	3	4	○ 5	6	7	8
11	9	10	11	12	● 13	14	15
12	16	17	18	19	● 20	21	22
13	23	24	25	26	● 27	28	29
14	30	31					

21.: Vårjevndøgn 29.: Sommertid begynner 29.: Palmesøndag

ANDRINE OG HANS I GRØNVOLL

Hans Borgersen fra Hundstad hadde i sin ungdom tjent på flere av gårdene på Røyse, og sammen med kona **Andrine Olsdatter** fra Land satt han fra 1880-årene i plassen Grønvoll under Vestre By. Husmannsfolk flest var avhengige av gårdeieren, men Hans og Andrine eide selv stua i Grønvoll. Ved siden av gårdsarbeidet drev Hans med tømmerhogging, og Andrine bidro med vask og onnearbeid. Det finnes visstnok ingen fotografier av dem.

Hans var 75 år gammel da han i 1924 ble tildelt sølvmedalje fra Det Kongelige Selskap for Norges Vel. Ordføreren i bygda overrakte medaljen, og bonden på By deklamerte et egenprodusert dikt som sier mye om husmannens arbeidsdag:

Når du har strevet flittig i hele femti år,
og kona di, Andrine, har fået gråe hår,
når du har bryti åker og renska den for stein,
når du har vøri måker av møkk i sol og regn,
når gården By du stelte som din i liv og lyst,
så fester vi i dag medaljen på ditt bryst.
Og hør nu, kjære Hans, med stolthet da den bær,
det er jo Norges hilsen, til arbeidsfolkets hær!

Vi forstår at Hans må ha vært en dugende arbeidskar, en mann som vant respekt til tross for manglende gods og lav sosial bakgrunn. Andrine fikk ingen medalje, men gledet seg sikkert på ektemannens vegne. Hans døde i 1937, og Grønvollstua ble revet i 1979.

April

2015

Uke	Mandag	Tirsdag	Onsdag	Torsdag	Fredag	Lørdag	Søndag
14			1	2	3	○ 4	5
15	6	7	8	9	10	11	● 12
16	13	14	15	16	17	● 18	19
17	20	21	22	23	24	25	● 26
18	27	28	20	30			

2.: Skjærtorsdag 3.: Langfredag 5.: 1. påskedag 6.: 2. påskedag

ELINE PÅ SOLLIHØGDA

Den ugifte Eline Olsdatter Løbben var født på Modum i 1840, men vokste opp på Sollihøgda der faren var veivokter. I 1900 satt hun alene i plassen Krona på Sollihøgda, der hun drev med fjøsstell og strikking. Plassen lå under Fjulsrud, og gikk på folkemunne under navn av Elinastua. Broren Narve Løbben i Utvika kom hver jul opp til henne med slakt.

Gamle folk kunne fortelle at kua til Eline hadde så stort jur at hun måtte sitte på bakken og melke. Hun døde i 1927.

Elinastua rundt 1920.

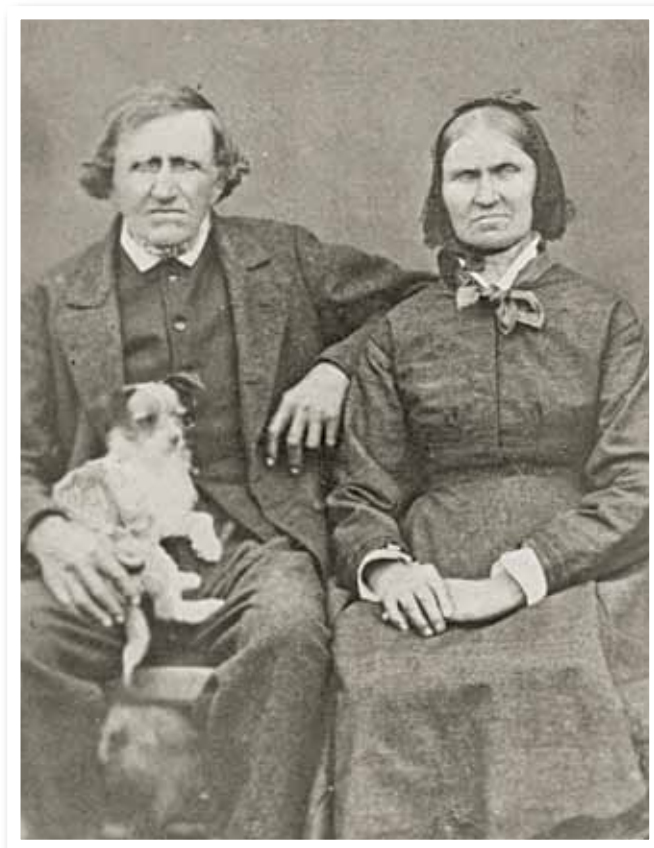
Mai

2015

Uke	Mandag	Tirsdag	Onsdag	Torsdag	Fredag	Lørdag	Søndag
18					1	2	3
19	○ 4	5	6	7	8	9	10
20	◐ 11	12	13	14	15	16	17
21	● 18	19	20	21	22	23	24
22	◑ 25	26	27	28	29	30	31

1.: Off. høytidsdag 14.: Kristi himmelfartsdag 17.: Grunnlovsdag 24.: 1. pinsedag 25.: 2. pinsedag

RAGNHILD OG JOHANNES I SLØGABRÅTEN

Johannes Hansen og **Ragnhild Ellingsdatter** hadde for lengst stiftet familie da de i 1853 flyttet inn på plassen Nettopp under Helgeland. Han var født i 1808 og hun i 1814. Senere kom de til naboplassen Sløga, der de hadde ei ku og to sauer. Sønnen Bernt var gårdsgutt på Helgeland, og døde som ung i en ulykke.

I slutten av 1860-årene ble området rundt Sløga omgjort til ekserserplass, og Ragnhild og Johannes fikk derfor festeseddel på plassen Sløgabråten. Her drev de kafé for soldatene med god hjelp av yngstedatteren Anne Jørgine. Så sent som i 1888 flyttet de inn i Søndre Kastet. Ragnhild døde i 1892 og Johannes i 1893, og de ble da kalt bygselkone og bygselmann.

Juni

2015

Uke	Mandag	Tirsdag	Onsdag	Torsdag	Fredag	Lørdag	Søndag
23	1 ○	2	3	4	5	6	7
24	8 ●	9	10	11	12	13	14
25	15 ●	16	17	18	19	20	21
25	22	23 ●	24	25	26	27	28
27	29	30					

OLE RYTTERAKERTANGEN

Fotografiet av Ole tilhører Norsk Folkemuseum, og er ett av de eldste som oppbevares der.

Dette flotte atelierfotografiet av **Ole Andersen**, som hele sitt liv bodde på en plass under Rytteraker, skal være tatt så tidlig som i 1850-årene. Han var født i begynnelsen av 1790-årene, og i 1815 giftet han seg med piken Ingeborg Svendsdatter. De fikk minst syv barn, og har stor etterslekt i Hole.

I folketellingen for 1865 står Ole som enkemann og husmann med jord i en plass som kalles Lille Rytteraker, men i ettertid er han kjent under navnet Ole Rytterakertangen. Han syslet litt med skomakerarbeid på sine eldre dager, og døde i desember 1874.

Juli

2015

Uke	Mandag	Tirsdag	Onsdag	Torsdag	Fredag	Lørdag	Søndag
27			1	○ 2	3	4	5
28	6	7	● 8	9	10	11	12
29	13	14	15	● 16	17	18	19
30	20	21	22	23	● 24	25	26
31	27	28	29	30	○ 31		

MAREN OG MARTIN I BJØRKEBAKKEN

Gullbryllupsdag 1927 på trappa i Bakken.

Det nygifte ekteparet **Martin Olsen** og **Maren Pauline Kristensdatter** kom rundt 1880 til plassen Bakken under Oppigarden Bjørke, best kjent som Bjørkebakken. Plassen lå etter utskiftinga i 1897 på grensa mellom Øderå og Bjørke, og Martin ble nødt til å flytte stua et stykke østover.

Maren og Martin var strevsomme mennesker, og begge var vokst opp på husmannsplasser. Han la sin sjel i gårdsarbeidet, mens hun var viden kjent for sine potetlomper og brødleiver. Martin gikk ellers for å være en ytterst konservativ arbeidsmann som ikke ville vite av sosialisme og den slags. I ettertid er det sagt at de nærmest var som familiemedlemmer i Oppigarden, og bonden på gården arrangerte da også gullbryllup for dem i 1927. Martin ble da tildelt medalje og diplom fra Det Kongelige Selskap for Norges Vel.

En dattersønn overtok Bjørkebakken da Maren og Martin i 1935 måtte inn på gamlehjemmet. Her døde Martin samme år, 81 år gammel.

August

2015

Uke	Mandag	Tirsdag	Onsdag	Torsdag	Fredag	Lørdag	Søndag
31						1	2
32	3	4	5	6	☉ 7	8	9
33	10	11	12	13	● 14	15	16
34	17	18	19	20	21	☉ 22	23
35	24	25	26	27	28	○ 29	30
36	31						

HUSMENNENE PÅ STEIN

Dette fotografiet av husmenn på Stein ble tatt rundt 1905. I første rekke ser vi fra venstre Kristian Knutsen (1833-1936) i Pommern, Hans Andreas Madsen (1841-1918) i Steinsrud, Andreas Borgeresen (1849-1923) i Steinsbakken, og Anton Andersen (1876-1956) som senere kom til Steinsbråten. I annen rekke har vi Johannes Gulbrandsen (1875-1965) på Ner-Stein, Peder Gabrielsen (1874-1948) i Åsstua, Hans Nilsen (1875-1932) i Steinsbyhaugen, og Anton Hansen (1889-1914) fra Jomfruland som døde av tæring.

«Pommern-smeden» Kristian Knutsen er den som er best kjent av disse karene. Han var født 8. juli 1833 på en plass under Hov i Haug, og fikk allerede i 1858 festekontrakt på Pommern. I 1921 fikk han Kongens fortjenestemedalje i sølv. Han døde i 1936, hele 103 år gammel.

Det var nok ikke alltid lett å være husmann under Stein. Lars Lyse ble i 1912 kastet ut fra Orebråten etter at han hadde vært med på å stifte en sosialistisk arbeiderforening. Gamle Hans Madsen i Steinsrud skal samme år ha sagt at det å gå som husmann var det usleste man kunne ta seg til.

September

2015

Uke	Mandag	Tirsdag	Onsdag	Torsdag	Fredag	Lørdag	Søndag
36		1	2	3	4	● 5	6
37	7	8	9	10	11	12	● 13
38	14	15	16	17	18	19	20
39	● 21	22	23	24	25	26	27
40	○ 28	29	30				

HANS GRENADER

Tegning av Henrik Sørensen, som illustrerte 4. utgave (1928) av Jørgen Moes barnebok. Tegningene er senere brukt i 6. utgave (1963) og 9. utgave (1987).

«Hans grenader målte sine 187 cm og vel så det, han var skulderbred og rank som et lys, han hadde langt og drivende hvitt hår som hang i en pisk nedover den røde uniformstrøyen. Når han kom vandre opp mot gården fra husmannsplassen sin, bar han alltid øksen som et gevær over venstre skulder, og gikk stiv og strunk og satte fotbladene uttillbens og holdt takten som om sersjanten marsjerte like i hælene på ham og kommanderte: En, to! En, to!»

Hans grenader er udødeliggjort i Jørgen Moes barnebok *I brønnen og i tjernet* fra 1851, og er nok den mest kjente norske husmann til alle tider. Han het egentlig Hans Hansen og var født 1757 på en plass under Helgeland. I 1795 giftet han seg med Marte Jakobsdatter og brukte en plass under Bjørnstad, men i 1801 var de kommet til en plass under Mo, trolig Hanserud.

Hans grenader hadde vært med i krigen mot Sverige i 1808-09, og det han hadde opplevd der vekket bare glade minner hos ham. «Kom det bare krig», kunne han sukke drømmende mens han slet ute på jordene. I hvert fall etter det Jørgen Moe har fortalt.

Hans ble enkemann i 1815, og giftet seg igjen med Mari Borgersdatter. Han døde i 1834 i Hanserud.

Oktober

2015

Uke	Mandag	Tirsdag	Onsdag	Torsdag	Fredag	Lørdag	Søndag
40				1	2	3	● 4
41	5	6	7	8	9	10	11
42	12	● 13	14	15	16	17	18
43	19	● 20	21	22	23	24	25
44	26	○ 27	28	29	30	31	

25.: Sommertid slutt

JOSEFINE OG ANTON I BRÅTEN

Familiesammenkomst 1925 på Bråten. Anton står til venstre med Josefine ved sin side.

Bråten var en plass på Helgelandsmoen som opprinnelig lå under Mo i Steinsfjerdings. Her bodde Kristian Trulsen og Marte Andersdatter fra 1857, og yngstesønnen **Anton Kristiansen** overtok plassen i 1885. Han var gift med den ti år eldre **Josefine Eilertsdatter**, som var fra en plass under Storøya.

Anton drev med slakting, og gjorde litt penger på det. I 1890 fikk han fem kroner for å ha slaktet fire griser, fire sauer og ei geit på Mo. Eldstesønnen Kristian Bråten var i mange år bygdeslakter i Hole, og vi må tro at han hadde lært håndverket av faren.

Josefine døde i 1930 i Bråten, nesten 80 år gammel. Anton kjøpte plassen i 1933 og ble selveier. Datteren Jørgine overtok senere Bråten, som fortsatt er i familiens eie.

November

2015

Uke	Mandag	Tirsdag	Onsdag	Torsdag	Fredag	Lørdag	Søndag
44							1
45	2	☉ 3	4	5	6	7	8
46	9	10	● 11	12	13	14	15
47	16	17	18	☉ 19	20	21	22
48	23	24	○ 25	26	27	28	29
49	30						

INGER OG DANIEL I MØLLERBERGET

Daniel Hansen var født i 1856 ved Hønefossen, der foreldrene, Hans Andersen og Anne Karine Danielsdatter, var strandsittere. Senere kom familien til plassen Møllerberget under Sundvollen, der husmannen måtte tilbringe lange arbeidsdager på Sundvoll-mølla. Daniel giftet seg i 1885 med **Inger Lovise Gulbrandsdatter** fra en plass under Bjørke. De overtok etter hvert Møllerberget, og fikk mange barn. Gamle folk har fortalt at Daniel ofte kunne falle i søvn ved mølla, men om det ble stans, var han straks lys våken.

Daniel Hansen ble i 1914 tildelt medalje fra Det Kongelige Selskap for Norges Vel for sin lange virksomhet. I 1930 søkte han om å få innløse plassen, men dette ble ikke godkjent før i 1939, og i mellomtiden var både Inger og Daniel døde. Det ble den ugifte datteren Gunda Karoline som i 1939 innløste plassen for 3000 kroner. Slekta sitter fortsatt på Møllerberget.

Desember

2015

Uke	Mandag	Tirsdag	Onsdag	Torsdag	Fredag	Lørdag	Søndag
49		1	2	● 3	4	5	6
50	7	8	9	10	● 11	12	13
51	14	15	16	17	● 18	19	20
52	21	22	23	24	○ 25	26	27
53	28	29	30	31			

22.: Vintersolverv 25.: 1. juledag 26.: 2. juledag

HOLE HISTORIELAG

ble stiftet 18. april 1995. Lagets formål er å fremme interesse for lokalhistorie i Hole kommune, idet kunnskap om eget nærmiljø skaper følelse av tilhørighet og dermed større trivsel. Laget arrangerer møter og turer og arbeider for lokalhistorisk aktivitet, og har i dag rundt 220 medlemmer. Medlemsmøter med aktuelle foredrag eller rusleturer holdes vanligvis siste onsdag i hver måned.

Lagets viktigste prosjekter har de siste årene vært:

1. Gjenoppbygging av Røysehuset på Sundvollstranda. Bygningen, som er et gammelt tømmerhus, har stått på Søndre Fjell, Røyse, og representerer et typisk våningshus i Hole tidlig på 1800-tallet. Huset ble innviet i mai 2013 og brukes som møte- og forsamlingslokale. Historielaget har fått mange fine gaver som møbler, bilder og annet inventar til Røysehuset.

Røysehuset. Foto: Bjørn Geirr Harsson, 2009.

2. Drift og vedlikehold av stórhus, fjøs med stall og ystebu på den gamle setra Retthella, Krokskogen. Laget har leiekontrakt med eierne av setra. Hver siste søndag i juni arrangeres Retthelladagen med servering av seterkost, kunstnerisk underholdning og foredrag.

Retthellsetra på Retthelladagen. Foto: Bjørn Geirr Harsson, 2005.

3. Utgivelse og salg av den årlige Holekalenderen.

4. Jørgen Moe-samlingen i Hole bibliotek. Formålet er å bygge opp en fullstendig samling med tekster av og om Jørgen Moe.

5. Laget har også satt opp en minnetavle over trefningen i 1716 med Karl 12.'s soldater i Tavleskaret i Nordkleiva, ikke langt fra Kleivstua på Krokskogen. Her falt 28 svensker og 3 nordmenn. Hver 17. mai holdes en minnesammenkomst her tidlig om morgenen.

Støtt kulturarbeidet i Hole.
Bli medlem i
Hole historielag

Årskontingent kr. 150 kan sendes til postgiro: 2280.2354049.
Postboks 109, 3529 Røyse

Hole historielag har tidligere gitt ut følgende kalendre:

1997: Gamle setre på Krokskogen
1998: Funn fra fortiden
1999: Gamle skoler og skoleklasser i Hole
2000: Hole gjennom 1000 år
2001: Kvinneliv i Hole
2002: Menn og yrker i eldre tid
2003: Båttrafikk på Tyrifjorden
2004: Fiske i Steinsfjorden
2005: Hole i 1905
2006: Til villmarken går min lengsel
2007: Eventyrgården Mo
2008: Gamle butikker i Hole
2009: Gamle gårdstun inspirerer kunstnere
2010: Leiker og rampestreker i gamle dager
2011: Kvinneforeninger i Hole
2012: I Krokkleiva
2013: Jørgen Moe 1813 - 2013
2014: Hole i 1814

**Ansvarlig kalendermaker har vært
Sten Høyendahl med god hjelp av Margit Harsson.**

Produksjon: Kolltopp Forlag